

Een tekening van Carlijn Mens uit de reeks *Preserved Places* is in de maak in een bos bij Schoorl, houtschool op papier, 40 m x 196 cm, 2010.

[K] **ECHTE SCHADUW EN VERZONNEN LICHT.
KUNSTENARES CARLIJN MENS**

Zit Carlijn Mens (*1972) het licht of juist de schaduw op de voeten? Het zal de raadselachtige wedloop zijn van twee componenten die zonder elkaar niet bestaan. Licht is wit en schaduw zwart, het ene een oppermachtig, onkreukbaar gegeven en het andere een duister onderkruispel. Maar wel een onderkruispel vol fascinerende verrassingen. In de cinematografie staat een schaduw vaak voor onheil. Een zwarte vlek op de muur wordt steevast omspeeld door dreigende muziek. In haar eigen korte video's laat Carlijn Mens daarentegen geen psychologische factoren tussenbeide komen. Wanneer zij schaduwpatronen laat optreden, presenteert ze die als nuchtere feiten. De schaduw van een raamsponning of een langslopende figuur verontrust niet, maar ontvouwt zich binnen het poëtische idioom van een kunst die aandacht schenkt aan voorbijgaande dagelijkse verschijnselen. In haar korte video *Deux – Villa Noailles*, in 2007 in samenwerking met Jolanda Jansen gemaakt in het

Frans Hyères (geïnspireerd op Man Ray's zwart-witfilm *Les Mystères du Château de Dé*) zitten beelden met verschuivende frames van uitzicht en schaduw. De locatie is een villa in modernistische stijl. Je ziet een rechthoek geleidelijk versmallen, blijkbaar doordat een deur zachtjes gesloten wordt. Een scharnierend venster tovert een landschap tevoorschijn, weerspiegelend in het glas. Maar ook zijn daar, ritmisch in het gelid, de donkere projecties van raamkozijnen. En dan strijkt langs de muur de muterende donkere flits van een langslopende persoon. Carlijn Mens was nog student toen ze de video maakte, maar haar interesse voor vluchtige patronen in samenhang met een natuurlijke lichtval kondigt zich al aan.

De laatste jaren heeft ze haar werkterrein onder andere verlegd naar de natuur. Soms heeft een kunstenaar lange omwegen nodig om uit te komen bij de glorieuze eenvoud waarnaar hij of zij altijd op zoek bleek te zijn. Dat gebeurde ook bij Carlijn Mens. Na jaren van studie en onderzoek werd ze zich plotseling bewust van een gewaarwording die ze als kind had gehad. Ze herinnerde zich haar

verwondering over bewegende donkere en lichte vlekken op de grond. Vlekken in de vorm van bladeren en takken, projecties van wat de vrije lichtval toevalligerwijs onderbreekt. In die kinderlijke verwondering ligt in belangrijke mate de motivatie besloten van de kunstenaar. Ze is opgeleid als schilder, maar beperkt zich de laatste jaren tot houtskool op wit papier.

In de kunstgeschiedenis is de wisselwerking tussen schaduw en licht benut door schilders als Rembrandt en de caravaggisten. Zij schiepen scènes waarvan de dramatische spanning alleen al gaande wordt gehouden door het onderscheid tussen wat binnen en wat buiten het bereik valt van het licht. Carlijn Mens daarentegen ensceneert niet. Haar scènes zijn er al. Het volstaat deze te betrappen.

Van invloed op haar beslissing om haar focus te richten op de natuur was de verhuizing naar Schoorl, een plaatsje in de kop van Noord-Holland dat in kunstboeken wel wordt vermeld omdat Picasso er op zijn drieëntwintigste enige weken logeerde en werkte. Het natuurschoon van de duinen en bossen is er overweldigend en heeft vanaf de eerste kennismaking een stempel gedrukt op Carlijn Mens' artistieke bezigheden. Nadat enkele jaren geleden een dramatische brand had gewoed waarbij vele hectares bos in de as werden gelegd, kregen haar houtskooltekeningen ook nog de urgentie van visueel behoud. Tekenen heeft vanuit zichzelf natuurlijk al de potentie om zaken vast te leggen die ons anders zouden ontsnappen. De reeks grote tekeningen die daarna in het bos werden gemaakt, zijn gerangschikt onder de titel *Preserved Places*. Ze dwingt als het ware behoud af door het bos met houtskool op zijn staart te trappen. Het tekenen vereist een performanceachtige inzet. Synchroon met het zonlicht dat zich in een straf tempo verplaatst, verhuist ook de schaduw en wel in een veel sneller tempo dan gedacht. Daar komt bij dat het aan de kust flink kan waaien en de bladeren dus voortdurend bewegen. Om de gewenste compositie tot uitdrukking te brengen, moet je razendsnel kunnen tekenen, waarbij het hele lichaam mee moet werken. Op haar website staan video's van haar werkwijze. Soms werkt ze aan meterslange tekeningen. Toen in 2010, één jaar na de brand, in Schoorl een officiële herdenking plaatsvond, werd een megatekening van veertig meter ontrol op de helling van een van schoolreisjes bekende klimduin.

Carlijn Mens werkt in haar studio in Schoorl verder aan de hiernaast afgebeelde tekening.

Er zijn meer generatiegenoten die op superieure wijze het landschap met houtskool weten weer te geven en daarbij tot meeslepende composities te komen, zoals Erik Odijk, Renie Spoelstra en Jacobien de Rooy. Maar Carlijn Mens onderscheidt zich van deze kunstenaars omdat zij als enige niet via het afstandelijke, horizontaal schattende oog van de beschouwer kijkt en zittend tot het visualiseren komt, maar gebogen staat over het papier en van boven naar beneden werkt. De natuur is bij haar niet zozeer het object als wel het handelende subject, het is de natuur die haar handelingen dicteert. Dat geldt ook voor de weersomstandigheden. Zonder zon geen donkere schaduwen, geen onderscheid tussen het zwart van de projectie en het wit van het onbetekende papier, het wit van de onbelemmerde zon. Dichter bij de natuur kun je niet komen.

Er bestaat veel belangstelling voor deze tekeningen en de kunstenaar staat met haar volle agenda midden in de actuele kunstwereld. Vanaf 1 december 2012 is haar werk te zien in het GEM, het museum voor actuele kunst van het Haags Gemeente Museum.

Carlijn Mens, *De duinen van Lucifer* (uit de reeks *Preserved Places*), houtskool op papier, 11,8 cm x 73,5 cm, Schoorl, 2010.

Opmerkelijk is dat Carlijn Mens haar eigenzinnigheid niet als een unieke oorspronkelijkheid beschouwt, maar verbindt aan een voorgaande generatie die bepalend is voor de hare, zoals ze zegt. Het gaat om kunstenaars als Armando, Daan van Golden, Rob van Koningsbrugge, JCJ van der Heyden, Rob Scholte en met name herman de vries. Tijdens een wat langer verblijf bij herman de vries zijn omvangrijke tekeningen tot stand gekomen. De tachtigjarige, van oorsprong Noord-Hollandse kunstenaar heeft op een landgoed bij het Duitse Eschenau zijn natuurgebonden artistieke werkterrein. Aan het boekje dat onlangs door de kunstenaar Arno Kramer voor het Drawing Center in Diepenheim over Mens' werk is uitgegeven, droeg de vries een mooie tekst bij: "wat is de werkelijkheid van een schaduw", schrijft de kunstenaar, die hoofdletters sinds vele decennia heeft uitgebannen. "ze is er en ze is toch niet. schaduw heeft geen materie. ze heeft materie en licht nodig, dan is het er."

Die dubbelzinnigheid, dat vlinders tussen verschijnen en verdwijnen dat door de tekenende hand zo gedicteerd wordt vastgelegd, is de unieke signatuur van deze kunstenaars. Ze benut de raadselachtigheid van de schaduw overigens niet alleen in de tekeningen. De camera blijft onder handbereik. In video-installaties benadrukt ze de vluchtigheid van de schaduw op aanstekelijke wijze door een laag van beweeglijkheid over de tekeningen uit te strooien.

De natuur mag sinds het modernisme een hachelijk onderwerp zijn, met de keuze voor zwart-wit is al veel gewonnen. Het is leuk om te bedenken dat dit zwart-wit geen concept of fictie is, maar een zuiver realistische notitie. Met dien verstande dat het wit van het papier de illusie oproept van zonlicht. Het zwart wordt dus gestuurd door de werkelijkheid en het wit is drager van illusie. Met als uitkomst een

wervelende schoonheid. Je oog springt van de ene vorm naar de andere. Wonderlijk dat er uit die realistische weergave toch verbeeldingskracht opstijgt. Bijvoorbeeld dat er zo veel lucht en adem zit tussen de vormen dat je je afvraagt of het niet juist de tussenruimtes zijn die je zo biologeren.

In 2005 maakte Carlijn Mens indruk met een container voor het project *Art for Sail* in Amsterdam. Ook hier draaide het om het contrast tussen zwarte duisternis en de suggestie van licht en lucht. Een kort videofilmje verhaalt van een claustrofobische, martelende situatie die tergend langzaam omslaat in kierend licht. Licht opgevat als metafoor van de strijd om te overleven en van het gevecht voor een beter leven. Doordat containers soms worden doorgelicht om verstekelingen te traceren, vertolken ze de suggestie van opsluiting. In het GEM in Den Haag exposeert Carlijn Mens vanaf december 2012 zo'n mobiele gevangenis en zegt er niet alleen iets mee over de schrijnende positie van vluchtelingen, maar refereert ook aan de eeuwige zoektocht van de mens zoals die in Dante's *Divina Commedia* zo mooi is beschreven. Carlijn Mens slaagt erin de grote levensvragen in een praktisch format te gieten. Ze maakt niets moeilijker dan het is. Maar ze doet dat wel, vanuit een fundamentele drift om vat op het leven te krijgen, in beelden van een kristalheldere raadselachtigheid.

TINEKE REIJNDERS

www.carlijnmens.nl, www.gem-online.nl.